

L'Europa ed ils dretgs umans

Cunter l'aivradad da pussanza

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **L'assemblea generala da l'ONU ha gist elegi la Svizra, cun 140 vuschs, commembra dal nov cussegl dals dretgs umans da l'ONU. Sco pajais ospitant da lezza organisaziun a Geneva dastgava la Svizra spetgar ina ta-la elecziun. Ma i ha segir gidà che personalitads svizras s'engaschan gia daditg per ils dretgs umans en il mund e cunzunt en l'Europa. La pli renumada è Carla del Ponte, atgisadra suprema da la Dretgira penala internaziunala per l'anteriura Jugoslavia (DPIAJ) a Den Haag. Ina sa era menziunar in'otra personalitad tessinaisa, il cusseglier dals stadis Dick Marty, parsura da la delegaziun svizra en il cussegl da l'Europa (CE). Quest ha incumbensà Marty da sclerir sch'i haja dà prashuns zuppadas da l'organisaziun americana da spiunagi Central Intelligence Agency (CIA) en ils pajais commembers dal CE. Il magazin dal Nov moviment european en Svizra ha gist publictà in'intervista cun Marty (1). I suonda il coc da sias decleraziuns en versiun rumantscha ed ina conclusiun davart la relevanza dals dretgs umans en l'Europa dal sidost.**

Ins stgatscha in diavel cun in auter

Marty punctuescha: «La regenza dals Stadis unids (SU) manegia ch'ins na possa betg cumbatter il terrorissem cun ils instruments da gistia penala u da dretg da guerra, oz en vigur tenor las convenziuns da Geneva. Concretamain vul quai dir che la superpussanza po arrestar, emprashunar e torturar umans senza basa lega-

la. I dat indizis ch'i dettia u haja dà prashuns [zuppadas] er en l'Europa per glied suspecta da terrorissem (...). Uschia snegan ils SU la legalitad ed ils dretgs umans, pia valurs che fan part da nossa ferma persvasiun d'Europeans (...). Tenor ils SU astg'ins dir ch'i vegnia torturà mo sch'ins chaschuna donn corporals che cuzzan. Ins po per exempel sfunsar en l'aua ina persuna suspectada da terrorissem quasi enfin ch'ella naja. Per questa finamira èn er execuziuns simuladas lubidas. Uschia èsi cler ch'ils SU violeschan normas internaziunales e sutminan il scumond da torturar sco che tuts pajais civilisads l'enclegian oz. La Convenziun europeana da dretgs umans scumonda mintga tractament inuman ed umiliant a tuts pajais dal CE (...). Ins n'astgar era betg emblidar che la mesira la pli efficazia encunter il terrorissem è il cumbat encunter quai ch'al motivescha, per exempel la situaziun en Palestina, nua che millis umans vivan dapi decennis en champs da fugitivs ed han pers gia daditg mintga speranza da meglierament (...). Er il spretsch [da l'Occident] visavi il mund muslim promovava il terrorissem (...). Ils mezs ch'ils SU dovran encunter persunas suspectadas chaschunan plitost ina radicalisaziun» (pp. 4–5).

I vul curaschi civil

Sin quai dumonda schefredactor Ronald Abeggler: «Co faschais vossa lavur?» Marty: «Lezza è ordvart greva (...). Las pliras regenzas europeanas na vulan betg collavurar a sclerir las reproschas encunter ils Americans. Ils indizis mussan che tuts savevan quai che succedeva – almain sin il

stgalim dals servetschs secrets (...). Sche las regenzas n'ageschan betg, sto la societad civila da l'Europa agir; a la fin dals quintes sa tracti da defender valurs europeanas (...). Tgi ch'enconuscha la vardad duai era dir la vardad. Quai pretenda curaschi civil; ma l'istorgia ans mussa che be uschia pon ins impedir tragedias (...). Il pli grond success [da mias perscrutaziuns] è stà ch'il parlament european [pia l'UE, G. S.-C.] ha decidì d'incaricar ina commissiun speziala da retschertgar davart ils schabetgs en las prashuns da la CIA en l'Europa (...). Quai è ina reacziun da la societad civila (...). Jau sperel ch'ils Europeans daventian conscients che lezs schabetgs na resguardan betg be ils SU, mabain directamain era l'Europa. Jau giavischel che questa sa regordia da sias valurs (...). Ils Europeans duain prender sco exempel las discussiuns en ils SU, bler pli vivas ch'en l'Europa. En ils SU cumbatta la glied per sias valurs; a mai disturba la passivitat en l'Europa (...). Fin uss hai survegnì pauc sustegn da noss cussegl federal (...). En las relaziuns cun ils SU (...) para la Svizra da valitar ses interess dapli che sias valurs; quai ma disturba» (pp. 5–6).

Il burdi ertà dal comunissem

Marty resguarda sco in success ch'il parlament european, instituziun da l'UE, ha incumbensà ina commissiun da perscrutar la dumonda ch'il CE aveva gia incaricà Marty d'examinar. L'UE, naschida d'instituziuns surnaziunales cun finamiras mo economicas, s'occupa adina dapli cun la situaziun dals dretgs umans en ils pajais che vulan vegnir commembers. Quai ha

entschavì cun las anteriuras dictaturas da l'Europa dal sid ed ha sa sviluppà en connex cun ils pajais dominads pli baud da dictaturas communistas. Gist ussa resguarda quai duas candidatas, la Bulgaria (strusch 8 milliuns olmas) e Rumenia (strusch 22 milliuns). Dal stadi da lur gistia dependi sch'i possian aderir gia 2007 u pir 2008. Igl è cler ch'il respect dals dretgs umans pretenda ina gistia incorruptibla. Areguard la Serbia-Montenegro (strusch 8,4 milliuns olmas senza il Cosovo) perencunter, cun sias emeziuns naziunalistas extremas, ha l'UE stuì suspender las tractativas per in patg d'avischinaziun, perquai che lez pajais n'extrada betg ses anteriur general Ratko Mladic a la DPIAJ; Mladic cumandava la soldatesca serba che ha mazzacrà var 8000 civilists bosniacs 1995 a Srebrenica. La tenuta serba visavi l'UE pudess stimular il suveran da Montenegro (620 000 olmas) a vuschar per la separaziun e l'indipendenza tar la votaziun populara dals 21 da matg.

Nua va la Tirchia?

Il problem principal da l'UE areguard dretgs umans ha num Tirchia (strusch 71 milliuns olmas). Dapi l'atun 2005 ston ins metter en dubi la voluntad da ses president e sia regenza da francar ils dretgs umans en lur pajais, saja quai areguard ils Curds, la libertad religiusa u il tractament da las persunas arrestadas. «Flying in the wrong direction» («Ella sgola en la faussa direzziun»); Uschia ina lingia grossa davart la Tirchia en «The Economist» dals 6 da matg 2006 (p. 27). La «NZZ» dals 20 d'avrigl concluda uschia in rapport survegnì d'Istanbul: «La partida (...) da re-

genza para da resguardar las proximas elecziuns e las relaziuns cun l'armada sco pli relevantas che l'egliada encunter l'Europa» (p. 3). La medema gasetta punctuava ils 10 da matg: «Tuttas retschertgas d'opiniun mussan la ferma popularitad dals naziunalists tircs da la dretga» (p. 5). Sch'i va vinavant uschia, resta il cunfin da l'UE encunter sidost anc ditg quel cun la Tirchia, pia il curs sut dal flum numnà per grec Evros e per bulgar Mariza. Sin sias rivas, tenor in mitus antic grec, han las sacerdotas da Dionis, dieu dal vin, stgarpà il chantadur Orfeus che na leva betg sacrifictar a lur idol, q. v. d. tshertgar ispiraziun en l'aivradad. Cun sias chanzuns «era'l abel da striunar carstgauns, bestgas e plantas e da stgaffir ina pasch deliziosa nua che tut tadlava mo el. L'effect quietant da sia musica ha sa mussà era durant il viadi dals Argonauts, nua ch'el, sco participant, ha calmà las malauras» (2). Ils Argonauts da la ditga èn navigads da Grezia tras ils chanals en il Mar nair per sa patrunar dal «Fol d'aur», in fol da botsch en possess dal retg mitic da Colchis. L'intschess da quest pajais antic correspundeva, tenor nossa geografia, a la riva da Georgia cun ina sdrima limitrofa da Tirchia. Tgi sa sche la musica da pasch dals dretgs umans riva ina giada entadim lezza riva dal Mar nair per metter fin a l'aivradad dals naziunalissem?

1) «Negation europäischer Werte», en: «europa.ch», 1/2006, pp. 4–6. Adressa: Postfach 49, 3000 Berna 26. Fax: 031 302 56 82. Posta electronica: redaktion@europa.ch.
2) Herder Lexikon (ed.), Griechische und römische Mythologie. Quarta ediziun. Friburg en Brisgovia (Herder, ISBN 3-451-04343-2) 1998, p. 160, chavazzin «Orpheus».